

Informacije Bosne i Hercegovine UN CEDAW Komitetu prema stavu 45. Zaključnih zapažanja na Kombinovani četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine (CEDAW/C/BIH/CO/4-5)

Žene u postkonfliktnim situacijama

Bosna i Hercegovina dostavlja sljedeće informacije o preduzetim aktivnostima kao odgovor na **Zaključno zapažanje broj 10.**

1. *Preporuka 10(a) Da se ubrza sprovođenje državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina i poveća broj sudskih procesa za ratne zločine izdvajanjem više finansijskih sredstava i kapaciteta za istrage kako bi se smanjio veliki broj nagomilanih slučajeva;*

1.1. Sud Bosne i Hercegovine je određen za nosioca realizacije niza strateških mjera i ciljeva **Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina (Strategija)**. Jedan od ciljeva je uspostava funkcionalnog mehanizma upravljanja predmetima što podrazumijeva raspoređivanje predmeta ratnog zločina, između državnog i entitetskog pravosuđa i pravosuđa Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kako bi se osiguralo da se najsloženiji predmeti ratnih zločina procesuiraju pred Sudom i Tužilaštvom Bosne i Hercegovine, a da se predmeti koji se ocijene kao manje složeni procesuiraju pred kantonalnim, odnosno, okružnim sudovima i tužilaštvima entiteta i Osnovnim sudom i Tužilaštvom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Izvršena je ocjena složenosti neriješenih predmeta, koji se nalaze u postupku kako pred državnim, tako i pred entitetskim pravosuđem i pravosuđem Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, te su na osnovu toga donosene odluke o promjeni nadležnosti ili prenosu vođenja postupka sa državnog na entitetski nivo ili preuzimanje predmeta sa entitetskog na državni nivo.

1.2. Kriteriji na osnovu kojih se vrši ocjena složenosti predmeta definisani su odredbama **Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine** koje propisuju uslove za donošenje odluke o preuzimanju, odnosno ustupanju predmeta. Složenost predmeta cijeni se na osnovu tri osnovna pokazatelja - težine krivičnog djela, svojstva i uloge učinitelja, te ostalih relevantnih okolnosti. Početkom 2011. godine pri Sudu Bosna i Hercegovina imenovano je stalno **Vijeće Odjela I za ratne zločine Krivičnog odjeljenja Suda Bosne i Hercegovine** (Vijeće) koje je zaduženo za pregled i ocjenu složenosti predmeta, te donošenje odluka o njihovom preuzimanju u nadležnost Suda ili prenošenju vođenja postupka na mjesno nadležne sudove. Vijeće je u prvoj polovini 2014. godine, okončalo pregled i ocjenu složenosti oko 900 predmeta ratnih zločina koji se nalaze u radu kod entitetskih tužilaštava i Tužilaštva Brčko distrikta Bosna i Hercegovina, te izvršilo preuzimanje svih predmeta koji su ocijenjeni kao složeni.

1.3. Od svih optužnica koje je Tužilaštvo Bosne i Hercegovine podiglo u toku 2013. godine, samo 38,5% ih je podignuto u najsloženijim predmetima za čije procesuiranje Strategija predviđa rok od 7 godina tj. koji trebaju biti prioritetni u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. Ovaj trend nastavljen je i u 2014. godini tokom koje je samo 33% od ukupnog broja podignutih optužnica podignuto u predmetima koji spadaju u kategoriju najsloženijih i najprioritetnijih, dok ih je 38% podignuto u

predmetima iz kategorije sa rokom procesuiranja do 15 godina, a čak 29% u predmetima koji ispunjavaju uslove za procesuiranje pred entitetskim sudovima.

1.4. Sud Bosne i Hercegovine je uspješno realizovao i stratešku obavezu koja se odnosi na **uspostavu i ažuriranje centralizovane evidencije podataka** o procesuiranju predmeta ratnih zločina pred sudovima na nivou cijele Bosne i Hercegovine. Centralizovana evidencija, kao što je Strategijom i predviđeno, sadrži podatke o broju potvrđenih optužnica, izrečenih prvostepenih presuda i pravosnažnih presuda u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini počev od 1. marta 2003. godine. U periodu od 2005. pa do 01.06.2015. godine pred Sudom Bosne i Hercegovine pravosnažno je okončano ukupno 126 predmeta ratnog zločina. Do 2012. godine broj pravosnažno okončanih predmeta se povećavao, ali je u 2012. godini drastično pao, da bi u narednim godinama postepeno počeo da se smanjuje u odnosu na 2011. godinu. Trenutno je pred Odjelom I za ratne zločine Suda Bosne i Hercegovine u toku krivični postupak za 76 predmeta.

1.5. Prema podacima Suda Bosne i Hercegovine, u periodu od 2005. pa do 01.06.2015. godine pravosnažno je okončano 38 predmeta ratnog zločina sa elementima seksualnog nasilja protiv ukupno 45 lica. Od tog broja, za 22 lica donesena je osuđujuća presuda, a za 16 lica djelimično osuđujuća presuda (ova lica su za pojedine krivično-pravne radnje sa obilježjima seksualnog nasilja osuđena, a za pojedine oslobođena), dok je 7 lica oslobođeno od optužbi za krivična djela sa elementima seksualnog nasilja.

2. *10(b) Da se izmijene svi relevantni krivični zakoni uključivanjem definicije seksualnog nasilja tokom rata u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući posebnu definiciju silovanja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, kako bi se adekvatno izrazila ozbiljnost počinjenih zločina i pojačali naponi za usklađivanje sudske prakse i kaznenih praksi na sudovima u Zemlji članici, uspostavljanjem djelotvornih mehanizama saradnje između tužilaštava i sudova nadležnih za ratne zločine na svim nivoima u Zemlji članici;*

2.1. Odredbe **Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine**¹ su usklađene sa relevantnim normama u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda, te prepoznaju progon na „političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi“ kao krivično djelo zločin protiv čovječnosti. Sud Bosne i Hercegovine je izrekao prve presude po ovom osnovu u tri predmeta do sada. Ovo je prvi put da je spol predviđen kao osnova za progon u nekom međunarodnom pravnom instrumentu. Prema saznanjima Misije OSCE-a, to je prvi put da se pred jednim međunarodnim ili nacionalnim krivičnim sudom utvrdilo da seksualno nasilje predstavlja zločin protiv čovječnosti kao rodno-zasnovani progon.

2.2. Provođenje državne Strategije pomaže u rješavanju predmeta koji uključuju seksualno nasilje tako što osigurava da se teret procesuiranja raspodijeli između pravosuđa na državnom nivou i u entitetima, odnosno u kantonima ukoliko se radi o Federaciji Bosne i Hercegovine. Finansiranje navedenih aktivnosti predviđeno je u sektorskom prijedlogu za pravosuđe u Bosni i Hercegovini, koji se finansira iz sredstava Evropske unije, u okviru programa predpristupne pomoći IPA 2012/2013.

¹ „Sl. glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 40/15 od 19.05.2015.

2.3. Izmjenama i dopunama **Krivičnog zakona Republike Srpske**² izmijenjeni su član 168. *Zlostavljanje, mučenje i drugo neljudsko i ponižavajuće postupanje* i član 193. *Silovanje*. Izmjenom člana 168. izvršeno je usklađivanje s preporukom UN Komiteta protiv mučenja, a u članu 193. propisana je mržnja kao kvalifikovani oblik djela i povećan kazneni okvir.

10(c) Da se ubrza usvajanje nacrt zakona i programa, koji su na čekanju, planiranih da osiguraju djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata, uključujući odgovarajuća obeštećenja, kao što su nacrt Zakona o pravima žrtava torture i civilnim žrtvama rata, Program za žrtve seksualnog nasilja u sukobu i torture (2013-2016) i nacrt Strategije tranzicijske pravde, čiji je cilj unapređenje pristupa pravdi;

2.4. Međuresorna radna grupa koju su činili predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i drugih nadležnih institucija, zajedno s predstavnicima nevladinih organizacija koje rade sa žrtvama torture u okviru projekta „Zajedno protiv torture u Bosni i Hercegovini - Mreža“, započela je u 2011. godini s izradom trećeg teksta **Zakona o pravima žrtava torture u Bosni i Hercegovini**. Nacrt teksta je završen krajem 2012. godine, ali nije dobio saglasnost Vlade Republike Srpske. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je sačinilo Informaciju o aktivnostima na izradi pravnog okvira za reguliranje statusa žrtava torture u Bosni i Hercegovini i uz istu Vijeću ministara Bosne i Hercegovine uputilo i treći tekst Zakona o pravima žrtava torture u Bosni i Hercegovini. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je odgodilo razmatranje Informacije radi obavljanja dodatnih konsultacija. Nacrt ovog Zakona je u proceduri.

2.5. „**Program za žrtve ratnog silovanja, seksualnog zlostavljanja i torture i njihove porodice u Bosni i Hercegovini 2013-2016**“ je izrađen uz pomoć predstavnika akademske zajednice, stručnjaka i predstavnika civilnog društva, ali nije dobio saglasnost svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini.

2.6. **Nacrt Strategije tranzicijske pravde sa Akcionim planom za njegovo provođenje** završen je u aprilu 2012. godine i dostavljen Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i još uvijek je u proceduri. UNDP i dalje pokušava ubrzati donošenje ovog strateškog dokumenta i u posljednjim kontaktima rezidentni predstavnik UNDP-a dostavio je pismo predsjedavajućem Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i tom prilikom ga obavijestio da će pružiti tehničku pomoć vezano za promicanje i provedbu prava u oblasti tranzicijske pravde.

2.7. Gender centar Republike Srpske je inicirao i izradio **Studiju o položaju srpskih žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini**, a o nalazima i preporukama studije sačinjena je posebna Informacija, koju su usvojile Vlada i Narodna skupština Republike Srpske u aprilu 2015. godine. Studija i informacija sadrže preporuke za dalje djelovanje.

2.8. Prava koja se ostvaruju na prostoru Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, po osnovu statusa civilne žrtve rata, uređena su **Odlukom Skupštine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine o zaštiti civilnih žrtava rata**³, a u toku je procedura izrade **Nacrta zakona o zaštiti civilnih žrtava rata Brčko distrikta Bosne i Hercegovine**, čime će se stvoriti pretpostavke da se ova oblast uredi na

² „Sl.glasnik Republike Srpske“ broj 67/13,

³ „Sl. glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“ broj 33/12,

način kako je to regulisano u bosansko-hercegovačkim entitetima.

2.9. UN agencije u Bosni i Hercegovini (UNDP, UNFPA, UN WOMEN i IOM) su izradile novi zajednički program podrške pod nazivom „**Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u Bosni i Hercegovini**“. Predviđene mjere u ovom programu su u skladu sa gore navedenim preporukama i očekuje se da će ovaj program doprinijeti rješavanju problema i potreba žena žrtava rata.

2.10. Sud Bosne i Hercegovine je, po prvi put, uz osuđujuću presudu silovateljima dosudio isplatu obeštećenja žrtvi. Prema podacima kantonalnih sudova i tužilaštava Federacije Bosne i Hercegovine vođeni su pojedinačni postupci za krivična djela zločina ratnog silovanja, gdje je žrtva sa imovinsko pravnim zahtjevom upućena na parnični postupak, ali nije poznato da je krivičnom presudom odlučeno o zahtjevu za obeštećenje.

3. *10(d) Da se osigura djelotvorno sprovođenje novog Zakona o programu zaštite svjedoka i uspostave održive i operativne mjere zaštite svjedoka na nivou okružnih i kantonalnih sudova;*

3.1. Novi **Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini**⁴ obezbjeđuje efikasnu zaštitu svjedocima prije, tokom i nakon krivičnog postupka kako bi se svjedocima omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnim postupcima pred Sudom Bosne i Hercegovine.

3.2. Sud Bosne i Hercegovine je, prema Strategiji, zadužen za uspostavu i unaprijeđenje sistema zaštite svjedoka na nivou cijele Bosne i Hercegovine. Sud je u proteklom periodu preuzeo vodeću ulogu u uspostavi mreže podrške svjedocima. Ta uloga se ogleda u definisanju odgovarajućih subjekata koji se mogu baviti pružanjem podrške svjedocima i stalnim povećanjem njihovog broja. Odjeljenje za podršku svjedocima Suda Bosne i Hercegovine je pružalo podršku u okviru projekta **OSCE/ODIHR „Pravda i ratni zločini**“. Odjeljenje je pokrenulo inicijativu da se lokalna odjeljenja za podršku svjedocima u sudovima i tužilaštvima uvežu sa vladinim institucijama i nevladinim sektorom u svojoj lokalnoj regiji. Upravo, jedan od zadataka Odjeljenja je i bio identificiranje partnera u zajednici, a zatim i kreiranje mreže podrške. Sud kontinuirano ostvaruje saradnju sa postojećom mrežom nevladinih organizacija koje pružaju potrebnu pomoć i podršku svjedocima.

3.3. Kada je u pitanju uspostava Odjeljenja za podršku svjedocima na entitetskom nivou, kroz projekat UNDP-a „**Podrška procesuiranju slučajeva ratnih zločina u Bosni i Hercegovini**“ oformljeno je nekoliko odjeljenja koja su počela funkcionisati u punom kapacitetu od septembra 2010. godine. Trenutno je aktivno ukupno 16 odjeljenja za podršku svjedocima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini. Stručni saradnici (psiholozi) uposleni u tim odjelima su prošli praktičnu obuku. Sa svim sudovima i tužilaštvima je uspostavljena saradnja kroz koordinacione sastanke sa ciljem razmjene iskustava i znanja, te prevazilaženja poteškoća koje se sreću u praksi.

3.4. U okružnim tužilaštvima i sudovima Republike Srpske kao i u manjem broju kantonalnih sudova i tužilaštava Federacije Bosne i Hercegovine osnovani su

4 „Sl.glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 36/14

Odjeli za podršku svjedocima. Službenici za podršku svjedocima u okviru svojih zajednica, uspostavili su kontakte (odnosno formirali mrežu) sa nadležnim institucijama koje, u okviru svojih stručnih kapaciteta, mogu odgovoriti na potrebe svjedoka. U sredinama gdje Odjeljenja za podršku svjedocima još uvijek nisu formirana identificirane su nevladine organizacije koje mogu pružati podršku svjedocima, te će one, do uspostave odjeljenja pri sudovima i tužilaštvima u toj regiji, pružati podršku svjedocima kada je potrebno.

3.5. Tamo gdje nisu uspostavljeni Odjeli za podršku svjedocima, problem se pokušao prevazići donošenjem **Poslovnika o primjeni mjera zaštite svjedoka**, s ciljem osiguranja odgovarajuće primjene procesnih mjera zaštite za svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke, kako bi se osiguralo da svi svjedoci mogu svjedočiti slobodno i u sigurnom okruženju, odnosno da iskustvo tokom suđenja neće izazvati dodatnu patnju i traumu svjedocima. U nekim kantonalnim tužilaštvima počeli su sa radom stručni saradnici za podršku svjedocima kao početak formiranja Odjeljenja za podršku svjedocima. Ovi stručni saradnici pružaju psihosocijalnu, informativnu i organizacijsku podršku i pomoć svjedocima prije, u toku i nakon sudskih postupaka.

3.6. U prethodnom periodu potpisani su brojni **Protokoli o međusobnoj saradnji** nadležnih ministarstava, pravosudnih institucija, ustanova i nevladinih organizacija u pružanju podrške žrtvama i žrtvama/svjedocima u slučajevima ratnih zločina, seksualnog nasilja i drugih oblika krivičnih djela, u kojima su preuzete obaveze na rješavanju svih problema po pitanju pružanja podrške žrtvama i svjedocima u slučajevima ratnih zločina.

3.7. Izuzetno je važno da i nakon 20 godina poslije rata postoji istinska posvećenost pravosudnih organa Bosne i Hercegovine - naročito Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine i Odjela I za ratne zločine Suda Bosne i Hercegovine - u osiguravanju pravde žrtvama seksualnog nasilja.⁵

Zapošljavanje

U nastavku se nalaze informacije o preduzetim aktivnostima kao **odgovor na Zaključno zapažanje broj 34**.

4. *34(a) Usvojiti privremene posebne mjere u skladu sa članom 4, stav 1. Konvencije i Opšte preporuke Komiteta br. 25, sa ciljem postizanja de fakto jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tržištu rada, uključujući ugrožene grupe žena, i uspostavi posebne programe obuka i savjetovanja za različite grupe nezaposlenih žena, uključujući promovisanje preduzetništva žena;*

4.1. U skladu sa postojećim zakonskim propisima, aktivne politike zapošljavanja sprovode ili posreduju u sprovođenju: Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe zapošljavanja (u Federaciji Bosne i Hercegovine), Zavod za zapošljavanje Republike Srpske i Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta Bosna i Hercegovina. Sve provedene aktivnosti, a posebno mjere aktivne politike zapošljavanja, su u saglasnosti sa osnovnim ciljem **Strategije zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010-2014** (usklađeno sa principima ravnopravnosti spolova), a to je da se poveća

⁵ Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u Bosna i Hercegovina: postignuti napredak i izazovi OSCE Misija u Bosna i Hercegovina http://www.osce.org/bs/Bosna_i_Hercegovina/117054?download=true.

kvalitet i kvantitet radnih mjesta i promoviše socijalna uključenost i borba protiv nejednakosti među spolovima.

4.2. Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine i Savezna agencija za rad SR Njemačke - Centralni ured za posredovanje stručne radne snage (ZAV) pri Agenciji za rad SR Njemačke, su potpisali Dogovor o posredovanju pri zapošljavanju njegovatelja na određeno vrijeme čime su stečeni uslovi za početak procesa zapošljavanja naših državljana u SR Njemačkoj. U saradnji sa entitetskim zavodima za zapošljavanje i Zavodom za zapošljavanje Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, putem Triple Win projekta, u 2013. godini posredovalo se u zapošljavanju 184 lica, a u 2014. godini zaposleno je 103 radnika i posredovalo u zapošljavanju 463 lica (većinom su žene).

4.3. U cilju razvoja preduzetništva žena, u Republici Srpskoj je usvojen **Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća**⁶ koji propisuje, kao posebnu mjeru, razvoj ženskog preduzetništva. Ovo podrazumijeva donošenje programa podrške, obuke, te bolji pristupom finansiranju i udruživanju preduzetnica, što u ranijem zakonskom rješenju nije bilo predviđeno. U istom Zakonu, predviđena su podsticajna sredstva za pružanje edukacija početnika u poslovanju, zaposlenih u oblasti malih i srednjih preduzeća, preduzetnica, mladih i dr.

4.4. Vlada Republike Srpske je usvojila, kao posebnu mjeru, **Program razvoja ženskog preduzetništva u Republici Srpskoj 2012-2015. i Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva 2014-2018.** sa ciljem da se preciznije planira podrška preduzeticama u smislu osnivanja preduzeća, zapošljavanja i učešća u upravljanju kroz edukaciju, promociju i obuke. Ovakva podrška bi trebala značajno doprinijeti primjeni principa rodne ravnopravnosti u ekonomskom i društvenom životu.

4.5. U **Strateškom planu ruralnog razvoja Republike Srpske (2009-2015)** predviđena je, kao posebna mjera, podrška razvoju ženskog preduzetništva u ruralnim sredinama, kroz realizaciju aktivnosti na obuci žena i razvoju poslovnih aktivnosti u ruralnim područjima, dok su u dokumentu **Program ruralnog razvitka Federacije Bosne i Hercegovine (2013-2020)** detaljnije utvrđeni zadaci i aktivnosti aktera u procesu donošenja novog strateškog plana ruralnog razvoja u Federaciji Bosne i Hercegovine.

4.6. **Strategijom zapošljavanja Republike Srpske za period 2011-2015. godina** žene su identifikovane kao ugrožena grupa na tržištu rada i uveden je princip nediskriminacije po osnovu spola u programima i mjerama za zapošljavanje. U isto vrijeme, Federalni zavod je zajedno sa Vanjskotrgovinskom komorom Bosne i Hercegovine - Institutom za edukaciju (ECOS) i Fondacijom za socijalno uključivanje finansirao i realizirao **projekat „Socijalna, poduzetnička i e-inkluzija žena 40+“**. Cilj Projekta je bio podizanje kompetentnosti žena na tržištu rada, njihovo osposobljavanje za aktivno traženje posla i samozapošljavanje, te povećanje uključenosti žena na tržištu rada.

4.7. Na prijedlog Kluba parlamentarki Federacije Bosne i Hercegovine za 2014. godinu obezbijedena su sredstva za formiranje revolving fonda za kreditiranje

⁶ „Sl.glasnik Republike Srpske“ broj 50/13,

poljoprivrednica u ruralnim sredinama sa ciljem poticaja ruralnog razvoja. Predviđeno je da sredstva odobrena iz revolving fonda budu bez kamata sa minimalnim troškovima i sa što dužim periodom otplate. Svake godine bi se ta sredstva uvećavala i vremenom bi imali značajan iznos fonda usmjeren na razvoj poljoprivrednog dobra u ruralnim sredinama i zapošljavanja žena kao nositeljica razvoja poljoprivrede.

4.8. Kod provođenja mjera aktivne politike zapošljavanja, zavodi i službe zapošljavanja su posebnu pažnju obratili na programe podrške sticanju radnog iskustva u svojstvu pripravnika, podrške zapošljavanju u poljoprivredi, sticanju novih znanja i radnog iskustva za deficitarne poslove na tržištu rada, sufinansiranja samozapošljavanja, te podrške mrežama za socijalnu sigurnost i zapošljavanje. Kao ciljne grupe birani su mladi, lica starije starosne dobi, dugoročno nezaposlena lica, povratnici i Romi, među kojima je veliki broj žena. Oko 65% programa se odnosilo na programe sufinansiranja novog zapošljavanja i samozapošljavanja. Svi podaci nisu razvrstani po spolu, a u 2013. godini programima aktivne politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini bilo je obuhvaćeno 19.249 lica.

5. *34(b) Preduzeti djelotvorne mjere za integraciju ugroženih grupa žena i žene koje rade u „sivoj ekonomiji“ na formalno tržište rada;*

5.1. Trenutno, koliko nam je poznato, u Bosni i Hercegovini ne postoje ni strategija ni program za poduzimanje djelotvornih mjera na integraciji ugroženih grupa žena iz neformalnog u formalno tržište rad, a finansijska kriza je doprinijela porastu „sive“ ekonomije.

34(c) Pažljivo prati radne uslove žena u neformalnom sektoru i onih koje su zaposlene sa ugovorima na određeno vrijeme, jačanjem inspekcija rada, i osigura njihov pristup socijalnim uslugama i socijalnom osiguranju, te razmotri ratifikaciju Konvencije br. 189 (2011) Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na pristojan rad za radnike u domaćinstvu;

5.2. Bosna i Hercegovina je sa Međunarodnom organizacijom rada (MOR-ILO) 2012. godine potpisala **Program dostojanstvenog rada za Bosnu i Hercegovinu za period 2012-2015. godina**. Kroz realizaciju ovoga programa kao oblast od kritične važnosti prepoznata je potreba za formalizacijom neformalne ekonomije, te je u okviru Programa organizovana radionica, pripremljena dva izvještaja i pokrenuta kampanja za podizanje svijesti o neformalnoj ekonomiji u kojoj veće učešće imaju žene. Jedan od očekivanih rezultata ovog programa predviđa ojačanje efektivnosti sistema inspekcija rada u cilju boljeg promovisanja dostojanstvenih uslova rada putem informisanja, savjeta i provođenja zakona. Za postizanje ovog rezultata u 2015. godini planirana je izrada smjernica i planova rada o neprijavljenom radu u odabranim područjima i njihova realizacija.

5.3. U skladu sa procedurama, **Konvencija o radnicima u domaćinstvu br. 189 i Preporuka o radnicima u domaćinstvu br. 201 Međunarodne organizacije rada su dostavljene nadležnim tijelima entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine** na razmatranje. Od ovih tijela zaprimljena je, između ostalog, ocjena da ratifikacija Konvencije i prihvatanje Preporuke zahtjeva značajne korekcije zakonodavnih propisa, te uvođenje novih radnih instituta i prakse zbog čega je odgođena ratifikacija, odnosno, prihvatanje ovih instrumenata u Bosni i Hercegovini.

6. *34(d) Usvojiti djelotvorne mjere, uključujući privremene posebne mjere, radi ukidanja*

segregacije u zanimanjima, i horizontalne i vertikalne, zasnovane na stereotipima u vezi sa spolom;

6.1. Prema informacijama Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, projektima koji su realizovani u proteklom periodu, je potvrđena teza o podjelama na muške i ženske poslove jer npr. posao medicinske sestre najčešće obavljaju žene, a na poslove za metalostrugare, tokare, izolaterne, vozače, građevinare su se javljali isključivo muškarci što ne znači da se, ova predrasuda kod izbora određenih zanimanja prilikom upisa u srednje škole, ne može ispraviti i prilagoditi potražnji za radnom snagom i na našem i stranom tržištu rada.

7. *34(e) Razviti povjerljiv i bezbjedan sistem za podnošenje žalbi u vezi sa diskriminacijom na osnovu spola i seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu i osigurati da žrtve imaju djelotvoran pristup ovim sredstvima za traženje pravde;*

7.1. **Zakonom o zabrani diskriminacije** je osigurano da svaka osoba koja smatra da je diskriminirana može zaštitu svojih prava tražiti u sudskim i upravnim postupcima. Teret dokazivanja u predmetu rasprave je na prekršitelju koji je dužan dokazati da nije prekršio princip jednakog postupanja ili počinio diskriminaciju. Centralna institucija za zaštitu od diskriminacije je Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (Institucija ombudsmena) kojoj su Zakonom data široka ovlaštenja u smislu zaštite pojedinaca i skupina od radnji koje Zakon definiše kao diskriminirajuće. U okviru Institucije ombudsmena uspostavljen je Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije i uveden sistem elektronskog vođenja predmeta čime je uspostavljena i baza podataka za slučajeve diskriminacije.

7.2. Instituciji ombudsmena može se obratiti svako fizičko i pravno lice koje ima legitiman interes, bez obzira na državljanstvo, rasu, spol, vjersku i nacionalnu pripadnost. Žalba upućena Instituciji neće prouzrokovati nikakve krivične, disciplinske ili bilo kakve druge sankcije po njenog podnosioca. Žalba se izjavljuje pismeno, putem pošte, fax-a, e-mail-a ili ličnim dostavljanjem. U žalbi treba iznijeti kraći opis događaja, činjenica ili odluka koji su doveli do podnošenja žalbe. Žalba mora biti potpisana od osobe koja žalbu izjavljuje, ili ovlaštenog opunomoćenika.

7.3. Sud i druga tijela koja provode postupak dužna su žurno poduzimati radnje u postupku, osiguravajući da sve tvrdnje o diskriminaciji budu što prije ispitane. Kada su svi zahtjevi utemeljeni na istoj činjeničnoj i pravnoj osnovi, zahtjevi se mogu podnijeti zajedno (kumulativno) u jednoj tužbi, o kojoj se odlučuje u parničnom postupku, ako su svi zahtjevi u međusobnoj vezi i ako je isti sud stvarno nadležan za svaki od tih zahtjeva.

7.4. Upoređujući statistike iz prethodnih godina, evidentno je da je mobing u porastu čemu doprinosi teška ekonomska situacija, visoka stopa nezaposlenosti, loše uređeno tržište rada i nedostatak kapaciteta nadležnih inspekcija. Građani su se Instituciji ombudsmena najčešće obraćali zbog neprijateljskog okruženja na radnom mjestu, vrijeđanja i omalovažavanja od strane nadređenih, sprečavanja napredovanja u službi, selektivnog i nepotpunog ostvarivanja prava iz radnog odnosa u pogledu korištenja godišnjeg odmora, prava na stručno usavršavanje i naknada za rad. Nešto je veći broj obraćanja muškaraca nego žena, što ne znači da su žene rjeđe žrtve, već da se rjeđe odlučuju na pokretanje postupka za zaštitu od diskriminacije iako su, barem u jednakoj mjeri, diskriminirane, u vidu mobinga, ali i

drugih vrsta diskriminacije na radnom mjestu.

7.5. Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosna i Hercegovina donijelo je **Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini** koje predstavljaju skup mjera i aktivnosti preventivnog karaktera. Nosioци i nositeljice sudskih i tužilačkih funkcija i osobe zaposlene u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini dužni su u svom radu poštovati i pridržavati se principa rodne ravnopravnosti, te voditi računa da svojim radnjama i postupcima ne čine seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje.

7.6. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH je izradila **Informaciju o mehanizmima za efikasnu prevenciju i zaštitu od uznemiravanja na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u institucijama Bosne i Hercegovine** koja se nalazi u proceduri usvajanja.

7.7. **Zakonom o državnoj službi u organima javne uprave Brčko distrikta Bosne i Hercegovine**⁷ je u opštim načelima o radu propisana zabrana diskriminacije i povlaštenja, što znači da službeniku, odnosno namješteniku nije dozvoljeno da pravi diskriminaciju i povlašćuje građane po osnovu starosti, spola, nacionalne, rasne, etničke i teritorijalne pripadnosti, entitetskog državljanstva, jezičkog, političkog ili vjerskog opredjeljenja; socijalnog, bračnog ili vanbračnog statusa ili po bilo kom drugom osnovu vrši diskriminaciju.

8. *34(f) Proširiti dostupnost i pristupačnost ustanova za brigu o djeci kako bi ženama pomoglo da koriste svoje pravo na rad i povećao pristup žena tržištu rada;*

8.1. Kako bi se mladim ženama olakšao pristup tržištu rada, potrebno je omogućiti i olakšati pristup ustanovama za brigu o djeci, odnosno predškolskim ustanovama. Ovim nisu samo obuhvaćene majke djece, nego su često i radno sposobne bake isključene iz tržišta rada, jer u mnogim slučajevima brinu za svoje unuke kako bi mame mogle ići na posao. Zadnjih godina primjetan je porast broja predškolskih ustanova kao i broja djece. Međutim, i dalje je primjetan nesrazmjer teritorijalnog obuhvata, otvaranja novih ustanova i broja djece u tim ustanovama. Takođe, iako je broj novootvorenih ustanova pratio porast broja zaposlenih, može se uočiti povećanje broja djece na jednog odgajatelja, što nije poželjan trend.

9. *34(g) Osigurati da primjena okvirnog zakona koji reguliše socijalni sektor dovede do usklađivanja zaštite trudnica i majki u Zemlji članici radi garantovanja plaćenog porodiljskog odsustva za sve žene;*

9.1. Prema nezvaničnim podacima i istraživanjima⁸ oko 47% porodilja u Federaciji Bosne i Hercegovine nema nikakvu naknadu, te osim teritorijalne, postoji i oblik diskriminacije na osnovu sektora zapošljavanja (javni i privatni sektor). Brojne institucije i nevladine organizacije već dugi niz godina ukazuju da pravo zaposlenih na porodiljsko, odnosno roditeljsko odsustvo nije pravo iz sistema socijalne zaštite već socijalne sigurnosti (osiguranja). U cilju usklađivanja prava i zaštite porodice i djece, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike imenovalo je radnu grupu za izradu „**Javne politike o zaštiti porodice i djece u Federaciji Bosne i**

⁷ „Sl.glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“ broj 9/14,

⁸ <http://diskriminacija.ba/porodiljske-naknade-u-bih-kako-do-novca>

Hercegovine“, kao osnovu za novi zakon o zaštiti porodice i djece u kojem će prava iz ove oblasti biti usklađena na cijeloj teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.